

op de vele Zandblauwtjes, die in dichte pollen bij elkaar staan. Vooral zand-, groef- en maskerbijen zijn erop te vinden.

Op kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*) werden nog twee rupsen gevonden van de glasvleugelpijlstaart (*Hemaris fuciformis*). Ook een aantal andere dagactieve nachtvlinders lieten zich zien, zoals de witte grijsbandspanner (*Cabera pusaria*), de bruine grijsbandspanner (*Cabera exanthemata*), de gewone heispanner (*Ematurga atomaria*), de donkere marmeruil (*Protodeltote pygarga*), de zilverstreep (*Deltote bankiana*), de zilverhaak (*Deltote uncula*), de bosspanner (*Scopula immutata*), de gerimpelde spanner (*Macaria liturata*), het granietuiltje (*Lycophotia porphyrea*), de zuringspanner (*Lythria cruentaria*), het vierstipbeertje (*Cybosia mesomella*), de bruine metaalvlinder (*Rhagades pruni*) en de geelpurperen spanner (*Idaea muricata*).

Na afloop van de middagexcursie zijn we met een aantal excursiedeelnemers naar een in de buurt van de Schaopedobbe gelegen berm met droge sloot gereden, waar Gerrit Tuinstra op de heenweg grote aantallen Havikskruid (*Hieracium umbellatum*) had zien staan. Hierop zou het (vrij zeldzame) vedermotje *Oxyptilus chrysodactyla* moeten zitten. Dat hebben we geweten. Er vlogen tientallen van dit prachtige vlindertje rond. Een nieuwe vindplaats voor Friesland.

Na de interne mens te hebben versterkt, togen we weer naar de Schaopedobbe voor de nachtelijke inventarisatie. De temperatuur was nog redelijk; de wind was gaan liggen. Wel begon er veel bewolking te komen. Volgens het weerbericht zou er wel een buitje kunnen vallen. Met vier lampen op evenzoveel locaties realiseerden we een goede verspreiding. De nachtvlinders lieten zich al snel zien. Tot circa middernacht ging het in vlot tempo door met mooie soorten zoals het uiltje *Panthea coenobita*, het zeer variabele uiltje *Nycteola revayana* met twee varianten, namelijk forma *ramosana* en forma *lichenodes*. Verder de notodont *Gluphisia crenata* en de niet alleedaagse Arctiïde *Coscinia cribraria* die talrijk voorkomt in het gebied van de Schaopedobbe.

Vlak na middernacht begon het ineens te waaien en vervolgens licht te motregen, zodat we ijlings de lampen moesten beschermen en iets later gedwongen waren te stoppen. Met uitzondering van de micronachtvlinders (die nog in kaart worden gebracht) hadden we een vangst van zo'n tachtig soorten macronachtvlinders. Niet slecht voor slechts enkele uren lichten. We konden terugkijken op een prachtige dag met enerverende momenten.

Verslag excursie Easterskar Henk Hunneman

Op 14 augustus stond een excursie van onze vlinderwerkgroep naar het Easterskar op het programma. Dit is een laagveenmoeras van It Fryske Gea ten zuiden van Sint-Johannesga, waar vanaf 1995 in het kader van het Skarlânnen-project fors is geïnvesteerd in natuurherstel. De essentie van dit project behelst een scheiding tussen het watersysteem van het natuurgebied 'Easterskar' en de omringende landbouwgebieden. De bedoeling is dat het Easterskar opnieuw moeras wordt.

Door de (vernattings)maatregelen moet een structuurrijk natuurgebied ontstaan met open water, rietland, moerasbos en soortenrijke graslanden. De voorlopige monitoringsresultaten wijzen uit dat de gedane investeringen lonen. In het Easterskar gedijen vele bijzondere plantensoorten, waaronder groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*), tandjesgras (*Danthonia decumbens*), hondsviooltje (*Viola canina*), heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*), klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), blauwe knoop (*Succisa pratensis*), spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*) en ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*). Daarnaast biedt het laagveenmoeras plaats aan een breed scala aan water- en moerasvogels. Roerdomp (*Botaurus stellaris*), porseleinhoen (*Porzana porzana*) en snor (*Locustella luscinioides*) lijken zich prima thuis te voelen in de rietlanden en soortenrijke graslanden van het Easterskar. Vanuit de nieuw aangelegde vogelkijkhut aan de Richard Jungweg in Rotsterhaule werden bovendien een pleisterende ruigpootbuiserd (*Buteo lagopus*) en visarend (*Pandion haliaetus*) waargenomen. Kort na de herintroductie van de otter (*Lutra lutra*) in de Weerribben heeft zich zelfs een vrouwelijk exemplaar van deze soort in de petgaten van het Wester- en Oosterschar (globaal het gebied tussen het Tjeukemeer en Heerenveen) opgehouden. Ook voor libellen zijn de nattere omstandigheden en verbeterde waterkwaliteit van het Easterskar gunstig. Zo stelde Tom Jager (It Fryske Gea) hier in 2003 de zeldzame bruine korenbout (*Libellula fulva*) vast. Van de dagvlinders zijn onder meer zilveren maan (*Boloria selene*) en aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*) van het Easterskar bekend. Het doel van de vlinderwerkgroep was deze nacht om uit te vinden of het gebied ook een interessante nachtvlinderfauna herbergt.

Zeven deelnemers verzamelden zich om 21:00 uur op de afgesproken plaats voor de geplande inventarisatie. Na flinke tegenstellingen in het weerbeeld van de voorgaande weken (van een hittegolf in de eerste decade van augustus tot uitzonderlijk veel regen op 12 en 13 augustus), bleef het deze nacht gelukkig droog bij een gematigde temperatuur. In totaal werden vier lampen opgesteld, waarvan drie in de buurt van de Scharweg die het gebied doorkruist. Een ander laken werd gespannen op een, inmiddels sterk door koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*) en hoog opgaande rietvegetaties verruigde, voormalige vliegplaats van de zilveren maan.

In de kleine uurtjes van zondag 15 augustus kon de balans van de excursie worden opgemaakt. Maar liefst 91 soorten macro-nachtvlinders kwamen op onze lichtbronnen af. De samenstelling van de gevangen soorten was divers. Naast enkele kenmerkende vlindersoorten van de laagveenmoeras-levensgemeenschap werd een groter aantal minder kieskeurige soorten waargenomen. De specialisten werden gevormd door soorten waarvan de rupsen in de stengels en wortels van allerlei moerasplanten leven, zoals *Archanara dissoluta*, *Archanara geminipuncta* (beide in de stengels van riet), *Archanara sparganii* (in de stengels van lisdodde en egelskop) en *Celeana leucostigma* (in de stengels en wortels van onder andere gele

lis en galigaan). Tussen de minder kieskeurige vlindersoorten (generalisten) bevonden zich enkele fraai gekleurde beesten als bonte bessenvlinder (*Abraxas grossulariata*), grote beer (*Arctia caja*), puntige zoomspanner (*Epione repandaria*), kleine hermelijnvlinder (*Furcula furcula*), wapendrager (*Phalera bucephala*) en goudvenstertje (*Plusia festucae*).

Ook het voorkomen van een andere vertegenwoordiger van laagveenmoerassen mag niet onvermeld blijven: de hopwortelboorder (*Hepialus humuli*). Door de aanwezigheid van zowel mannetjes als vrouwtjes van deze soort was tijdens de excursie goed het verschil in uiterlijk tussen beide seksen (geslachtsdimorfie) van de hopwortelboorder te zien: de vleugels van het mannetje zijn egaal zilverachtig wit van kleur, terwijl het vrouwtje okergele vleugels heeft met een lichtbruine, variabele tekening.

Daarnaast is de waarneming van de zuidelijke stofuil (*Hoplodrina ambigua*) het vermelden waard. Deze uil kan in onze provincie lokaal als standvlinder worden aangemerkt, maar de meeste waarnemingen van de zuidelijke stofuil in Fryslân hebben betrekking op trekkende of zwervende exemplaren. De soort was dit najaar op meerdere plaatsen in Fryslân goed vertegenwoordigd.

Verder waren de vangsten van afwijkende individuen van berkenoogspanner (*Cyclophora albipunctata*) en vermoedelijk de gewone bandspanner (*Epirrhoe alternata*) opmerkelijk. Bij de eerste soort ging het om een variëteit die veel lijkt op de door Lempke in zijn *Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera* beschreven f. *nigrosparisata*. Het kenmerk van deze forma is dat voor- en achtervleugels fijn zwart zijn bestoven, hetgeen vooral bij de vleugeladers goed zichtbaar is. De andere gevangen vorm deed aanvankelijk de wenkbrauwen van de excursiegangers fronsen. Er lijkt nu ook overeenstemming te zijn over de identiteit van deze soort: een variëteit van *Epirrhoe alternata*. Deze forma heeft een overwegend lichtgrijs middenveld en een scherpe, witte golflijn in het achterrandsveld van voor- en achtervleugel.

Terugblikkend op de excursie kan men stellen dat het Easterskar een tamelijk rijke nachtvlinderfauna herbergt. Het aantal waargenomen soorten is hoog voor augustus, zeker gezien het feit dat de dagen voorafgaand aan de excursie uitzonderlijk nat waren. Zoals verwacht, waren de voor laagvenen karakteristieke nachtvlinders goed vertegenwoordigd. Toch zijn een aantal andere vlinders van laagveenmoerassen niet waargenomen, soorten die op grond van hun voedselplantvoorkeur wel te verwachten waren: *Arenostola phragmitidis* (rups in de stengels van riet), *Nonagria typhae* (rups in de stengels van lisdodde) en *Rhizedra lutosa* (rups in de stengels en wortelstok van riet). Het is onduidelijk of deze soorten aanvullende eisen aan het leefgebied stellen, waaraan het Easterskar niet voldoet. Wellicht komen ook *Lacanobia splendens* (rups op moerasvaren en bitterzoet), *Phragmataecia castaneae* (rups in de stengels van overjarig riet) en *Spilosoma urticae* (rups op lage (water)planten) in het Easterskar voor, maar dan zal het gebied eerder in het jaar moeten worden bemonsterd. Dankzij de variatie in

het gebied konden naast de genoemde moerasvlinders nog een groot aantal andere vlindersoorten worden vastgesteld. Toekomstige inventarisaties zullen moeten uitwijzen of er verschuivingen in de nachtvlinderfauna optreden.

Bladmijnenexcursie op de Schaopedobbe Jannie Sinnema

Op 9 oktober hadden zich 's middags 13 personen verzameld om onder leiding van Leo Bot te zoeken naar bladmineerders. De Schaopedobbe is dit jaar ons speerpuntgebied en we kunnen op deze manier de soortenlijst van waargenomen vlindersoorten uitbreiden.

Het aantal bladeren met mijnen erin viel erg tegen; we moesten er echt om zoeken. In totaal zijn er 30 verschillende bladminerende soorten behorende tot de Lepidoptera gevonden op 12 verschillende soorten bomen en struiken. Zo konden we op Eik 7 soorten vaststellen en op Berk 5. Op Meidoorn, waar we vorig jaar wel 7 soorten tegenkwamen, vonden we nu alleen *Parornix anglicella* en slechts een enkel blaadje met *Stigmella perpygmaeella*. Met het afzoeken van de bladeren kwamen we tevens enkele zakjes tegen van Coleophora's, zoals *Coleophora milvipennis* op Berk.

Gelukkig was het mooi weer en zagen we ook nog veel kleine vuurvlinders vliegen. Ook een mannetje witvlakvlinder (*Orygia antiqua*) was actief. Op een paal zaten diverse "zakjes" van de Psychide *Proutia betulina*. Toen we onze weg zochten door de hei kwamen we de rups van de veelvraat (*Macrothylacia rubi*) tegen. De trekvlinders *Nomophila noctuella* en de bekende gamma-uil (*Autographa gamma*) vlogen ook nog langs.

Tijdens de excursie troffen we ook twee libellenwaarnemers aan, die op zoek waren naar de Bruine Winterjuffer; deze konden we niet opsporen; wel vonden we voor hen een Houtpantserjuffer. Voor paddestoelliefhebbers was er ook genoeg te zien. De pake van Tymo wees de excursiedeelnemers op diverse bijzondere paddestoelen en kon niet voorkomen dat bij de zoektocht naar bladmineerders enkele paddestoelen werden beschadigd.

Om ruim vijf uur was de excursie teneinde; ondanks de tegenvallende vondsten toch een gezellige en geslaagde middag.

Bijzondere waarnemingen in Friesland in 2004 Siep Sinnema

Al waren de waarnemingen wat minder spectaculair, ook het jaar 2004 bracht ons diverse waarnemingen die de kwalificatie "bijzonder" verdienen. In de loop van het jaar kwamen deze waarnemingen bij ons binnen, vaak via mail of via de website van de Vlinderwerkgroep Friesland. Overigens, deze website is ondertussen al 18634 keer bezocht op het moment dat ik dit schrijf! Omdat niet al onze leden de mogelijkheid hebben om via internet deze site te bezoeken, heb ik